

Højreradikalismen i Danmark en politikmodel på historisk-sociologisk baggrund

Karpantschof, Rene

Published in:
Dansk Sociologi

Publication date:
2003

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Karpantschof, R. (2003). Højreradikalismen i Danmark: en politikmodel på historisk-sociologisk baggrund. *Dansk Sociologi*, 14(3), 25-41. <http://ej.lib.cbs.dk/index.php/dansksociologi/article/view/303>

René Karpantschof

Højreradikalismen i Danmark

– en politik model på
historisk-sociologisk grund

Fra venstredrejet ungdomsoprør, arbejdersolidaritet og internationalisme til højreradikalisme, fremmedhad og chauvinisme. Fra kampe i gaderne til regeringers fald. På alle fronter mærkes en gennemgribende forandring af dansk politisk kultur. Men hvordan og hvorfor? Denne artikel foreslår en politik model og et historisk-sociologisk fokus på kollektive aktørers kamp om symboler, mening og identitet i en betingende kontekst af politiske forhold og interaktion.

I 1988 udkom et essay af Johannes Andersen med titlen *Stemmer fra højre*. Her identificerede Andersen nogle tendenser i Fremskridtspartiet og en rumsteren blandt forskellige kristne, patriotiske og fremmedfjendske aktivister som noget, der tilsammen udgjorde en social bevægelse fra højre. Siden er disse stemmer vokset til højtaltalere; 1960'erne og 1970'ernes venstredrejede indtog i det politisk-kulturelle rum er afløst af det nye højre og dets antihumanistiske og antisocialistiske patriotisme. Hvad der er fulgt med, er nogle af de mest sensationelle episoder i nyere dansk politisk liv, fra bombeattentater til regerings fald.

Valget den 20. november 2001 blev således ikke blot enden på endnu en regeringsperiode for det Socialdemokrati, der har ledet skiftende koalitionsregeringer i det meste af efterkrigstiden. Det blev også en foreløbig ende på den karakteristiske danske situation med "equilibrium government" (Green-Pedersen 2001), der længe betingede en parlamentarisk norm om regeringssamarbejde med midten og væsentlige aftaler selv med oppositionen. I stedet resulterede valget i en ren borgerlig regering støttet af Dansk Folkeparti på basis af et historisk flertal til højre, der ikke er set i Danmark siden 1920.

Ligesom ved det foregående regeringsskifte i 1993 (Tamil-sagen) var det flygtninge og indvandrerspørgsmålet som afgørende valgtema, der bragte den nuværende regering til magten. Sammen med dette spørgsmål har tilstedeværelsen af den nye højrefløj – bestående af Fremskridtspartiet, Dansk Folkeparti og en række udenomsparlamentariske anti-indvandrergrupper, nynazister og racistiske miljøer – i det seneste kvarte århundrede udgjort et centralt og yderst konsekvensfuldt konfliktfelt i det danske samfund som helhed. Partisystemet er blevet radikalt omdannet (Goul Andersen & Bjørklund 1990, 2000), en ny dags-

orden har indtaget medierne og den parlamentariske debat (Gaasholt & Togeby 1995; Hussain et al. 1997; Madsen 2000), holdninger og værdier har forandret sig (Svensson & Togeby 1991; Gaasholt & Togeby 1995; Goul Andersen et al. 2000; Gundelach 2001) og græsrodsbilledet er skiftet dramatisk (Svensson & Togeby 1991; Mikkelsen 2002).

Men hvordan og hvorfor er alt dette sket? I litteraturen dominerer forklaringer om generelle moderniseringsprocesser og postindustrialisme, som regel baseret på masseinterviews og variabelanalyser. Denne artikel argumenterer for en historisk-sociologisk tilgang, der systematisk inddrager konkrete, politiske aktører og hvordan disse strides om symboler, mening og identitet i en betingende kontekst af politiske forhold og interaktion.

Litteratur og teori om dansk højreradikalisme

En stor del af litteraturen tager sit udgangspunkt i teori om moderniseringsprocesser og disses konsekvenser for "civic culture", partisystem og vælgeradfærd. Mens dertil knyttede modeller for to årtier siden forklarede fremvæksten af såkaldt Nye Sociale Bevægelser og "grønne" værdier som ny politisk konfliktdimension – en optimistisk fortælling om emancipation og fremskridt – så spiller forklaringerne på den nye højreradikalisme en anderledes pessimistisk melodi om tilbageslag og bagudskuende værdier. Alligevel er skemaet i grove træk det samme: Forandring-uorden-tilpasning.

I lige så grove træk kan de moderniseringsteoretiske studier i højreradikalismen og relaterede fænomener som fremmedhad og chauvinisme grupperes i enten et sociologisk fokus på (grupper af) individers sociale karakteristika, holdninger og værdier, eller i et politologisk fokus på partisystem og partipolitik –

begge tilgange empirisk funderet på repræsentative interviewundersøgelser og vælgeradfærdsdata (fx Svensson & Tøgeby 1991; Gaasholt & Tøgeby 1995; Andersen 1991, 1999, 2000; Goul Andersen et al. 1999; Goul Andersen & Bjørklund 1990, 2000; Goul Andersen et al. 2000; Gundelach 2001, 2002; Borre 2002).

Trods de divergerende fokuser er det a priori accepteret som udgangspunkt i den meste samfundsforskning, at det højreradikale fænomen må forklares med socioøkonomisk og anden strukturel forandring. Således fortolkes det nye højre som en konsekvens af det postindustrielle samfund og dets forandrede klassestruktur og konfliktlinier. I det perspektiv er det nye højre afledt af moderniseringsprocesser og repræsenterer "moderniseringstabere" og "nye stemmer" i forlængelse af skiftet fra "old politics" til "new politics" om postmaterielle emner og værdier. Til støtte for dette er det fastslået, at højrepopulistiske vælgere rent faktisk især rekrutteres blandt lavtuddannede, pensionister og arbejdere, og at dette bl.a. skyldes vælgermigration fra venstrefløjen til populistpartierne¹. Alligevel er det mindre klart, hvordan disse særlige vælgere konkret er truet af modernisering og præcist hvorfor, det har fået dem til at støtte højrepopulismen (jf. Karpantschhof, 2002b).

Dertil skal siges, at også advokater for strukturændring slår til lyd for at involvere andre faktorer. Fx betoningen af meningsdannelse og politiske dagsordner som en konsekvens af medierutiner og indflydelse fra opinionsledere og politiske entreprenører. Et væsentligt punkt, idet de danske populistpartiers historie, hvor man lagde ud med angreb på velfærdsstaten, men senere skiftede til fremmedfjendsk retorik, netop bekræfter det komparativt fastslåede mønster, at

René Karpantschhof
Cand.mag i historie

E-mail: karpantschhof@sociology.ku.dk

radical right parties did not begin to succeed in the 1980s until they discovered that concerns about the immigration could benefit them at the polls. The immigration issue did not become important because of ethnic diversity or immigrant influxes; rather it arose and benefited far-right parties only if they could dominate the construction of the issue (Karapin 1998:224).

Ikke immigration i sig selv, men kampen om symboler og den politiske konstruktion af flygtninge og indvandrerspørgsmålet synes at være det afgørende (Madsen 2000). En undersøgelse af danske mediers rolle i sådanne "discursive practices of knowledge production" afslører i den forbindelse at

very often news texts are reproductions of discourses originating at some other source or channel of communication (i.e. political parties, government officials, police courts, employers, cultural elite's, other important people in various organizations, academic reports and press releases.)(Hussain 2000:98, 110).

I udpegningen af determinanter for højre-radikale holdninger, værdier og vælger-opbakning svinger pendulet således mellem strukturelle forhold og konkrete aktører. Hvad sidstnævnte angår er også surveyudøverne bevidste om metodens begrænsning (fx Borre 1986:260). Det empiriske grundlag, som er bygget på metodologisk (fænomenologisk) individualisme og synkrone surveys, fortæller os ikke direkte om kollektive aktører og konkret hvornår, hvordan, i hvilken kontekst og med hvilke konsekvenser disse mobiliserer og engageres i politiske stridigheder og interaktion.

Her må vi vende os mod historiske fremstillinger, som da også mere eller mindre indgår i enhver præsentation af nok så kvantitative data. Et eksempel på en mere systematisk inddragelse af konkrete aktører er undertegnedes event history undersøgelse (Karpantschhof 1999, 2000, in press). Med en kombination af narrativ præsentation og kvantitativ analyse af kollektive aktioner bringer dette os tættere på nogle direkte årsager til selve timingen og karakteren af de politiske aktørers dannelse og forandring. Undersøgelsens fokus på gadeniveauet har imidlertid begrænset forklaringen til protestaktivitet i snæver forstand.

Symbolsk og kognitiv praksis i en politisk kontekst

Der synes alt i alt at være behov for at komme ud over "the view of specialists" (McAdam et al. 2001). Det vil de færreste principielt afvise, men af pragmatiske årsager ser vi i praksis mange skodder mellem forskellige forskningstraditioner og programmer. Fx foregår studiet af rutinepolitikken ofte uafhængigt af studierne i sociale protester og vice versa. Men uanset forskellige forskningsfelter som partisystem, vælgeradfærd, opinionsdannelse, værdier, identiteter og bevægelser, så taler vi om forbundne fænomener. Det

nye højres opståen og udvikling kan med fordel angribes som en konsekvens af processer og mekanismer, der involverer og gennemtrænger alle de nævnte felter i kombination.

I denne artikel vil jeg argumentere for, at det ikke er strukturel og anden generel samfundsændring, der i sig selv er afgørende som noget objektivt, men derimod hvordan sociale aktører skaber mening, identitet og kollektive forståelser *i forbindelse med* sådanne ændringer. Da dette argument har klare paralleller til mange aktuelle studier, hvor man betoner mening og identitet som diskursivt konstituerede fænomener, føler jeg det nødvendigt at fremhæve to punkter, hvor min analyse adskiller sig fra radikale diskursteoritiske tilgange. For det første fastholder jeg et systematisk fokus på identificerbare, historiske aktører; og for det andet analyseres de diskursive processer, der er på tale i denne artikel (menings- og identitetsdannelse), som noget der i høj grad er determineret af konkrete, politiske betingelser og interaktion. Dermed følger jeg sporet fra en række nyere politisk-sociologiske studier, hvor man kombinerer analysen af (a) konstruktionen af de verdensbilleder, meningssystemer og selvopfattelser, som gør sociale aktører i stand til at forstå sig som et "vi" og definere en situation som et felt for kollektiv handlen, og (b) konkrete mobiliseringsprocesser, politisk interaktion og historisk kontekst (fx Eyerman & Jamison 1991; Melucci 1996; Tarrow 1998; Tilly 1998; McAdam et al. 2001).

Det første punkt (a) anerkender fuldt ud betydningen af generel samfundsændring og deraf forandrede menneskelige behov, interesser og motiver. Men samfundsændring er "realistisk" uden at være noget *objektivistisk*, der på en lineær måde *påvirker* menneskene. Samfundsændring er først virkelig i sociologisk forstand på den måde, det bliver en so-

cial aktivitet, dvs. på den måde menneskene kollektivt konstruerer mening om og tilegner sig forståelser af sådanne ændringer, og på den måde de strukturerer deres handling ud fra disse erkendelser (pointeret på forskellig vis af Jamison & Eyerman 1991; Melucci 1996; McAdam et al. 2001).

Mennesker, der er truet af arbejdsløshed og sociale forringelser, kan fx opfatte deres situation som et resultat af kapitalisme og liberalismens ubønhørighed, men de kan netop lige såvel opfatte truslen som en konsekvens af "de fremmedes" belastning af velfærdssystemet. Pointen er, at holdninger, værdier og identiteter i de sociale grupper og netværk, der berøres af generel samfundsændring, er betinget af hvem, der formår at skabe hvilke "samtaler" og dagsordener, og hvem der formår at tilegne sig og aktivere de pågældende grupper og netværk som politisk mobiliseringsstruktur. En "moderniseringstaber" vil således nok være disponeret for utilfredshed med det etablerede, men kan i denne konstruktivistiske tolkning lige såvel blive højre-radikal som venstresocialist alt efter politisk-kulturelle præferencer. I det lys synes evnen til at definere og præsentere sig selv, sammen med graden af succes mht. at skabe et fælles vokabularium, et fælles symbolsk repertoire og en effektiv, kollektiv opfattelse af (diskurs om), hvad der er problemet, og hvad der er muligt at gøre ved det, at være det afgørende mål for en politisk aktørs samfundsmæssige betydning (jf. McAdam et al. 2001).

Det giver derfor ikke mening, at udpege strukturelle forhold og deraf afledte individuelle egenskaber som kilden til ~~politiske identiteter og verdensbilleder~~. Den egentlige kilde er og bliver handlende, menneskelige aktører – "real individuals must make it happen" (Eyerman & Jamison 1991:56) – og det synes derfor at være god ræson at rette en mere sy-

stematisk opmærksomhed mod, hvordan konkrete aktører rent faktisk producerer viden og meningssystemer, dvs. mod kollektive aktørers symbolske og kognitive praksis. Det har Ron Eyerman og Andrew Jamison (1991) gjort med deres analyse af sociale bevægelser som et midlertidigt rum, et "kognitivt territorium" og et laboratorium for eksperimenterende artikulation og "opdagelser" af nye problemdefinitioner og samfundsforståelser. Forståelser som herefter anvendes, forhandles, tilpasses, spredes og institutionaliseres i samfundet som sådan.

Skæbnen for den ny-artikulerede viden er både betinget af de sociale bevægelsernes egne ressourcer (organisation og netværk som kontekst for intern kommunikation) og af de øvrige aktører (sympatisører, allierede, modstandere, staten og politiske eliter), som bevægelserne engageres i kommunikation, forhandling, konkurrence og stridigheder med. Dette leder frem til det andet punkt (b) om konkret mobilisering, interaktion og den politiske situation som helhed. Som konsekvens har Doug McAdam, Sidney Tarrow og Charles Tilly (2001) flyttet fokuset fra sociale bevægelser som analysegenstand til det samlede politiske univers og de sekvenser af interaktion og strid, hvor nye kollektive identiteter og verdensbilleder, nye politiske relationer og nye former for aktioner og krav bliver skabt. I det perspektiv er ikke kun udfordrende bevægelser og protestgrupper, men også magthavere, eliter, meningsdannere og medier kilder til nye og i den forstand innovative verdensbilleder og kravtyper – hvilket Oyestein Gaasholt og Lise Togeby (1995), Mustafa Hussain (2000) og Jacob Gaarde Madsen (2000) netop har argumenteret for mht. "den politiske konstruktion" af flygtninge og indvandrerspørgsmålet.

I forlængelse af disse teoretiske og

analytiske overvejelser foreslår jeg en alternativ "læsning" af de beskrivelser, vi råder over mht. det nye højre i dansk politik og samfundsliv. I stedet for at søge forklaring gennem variabelanalysernes synkrone årsag-virkning sammenhænge henholder jeg mig til en *narrativ* forklaringsmodel³. Det betyder, at jeg vil forklare det nye højre som konsekvens af en serie begivenheder skabt af konkrete aktører i en historisk kontekst af skiftende, politiske betingelser. I den forbindelse er det sociologiske formål at indkredse hvilke væsentlige sociale processer, der har fundet sted, og hvilke generelle mekanismer, der har været på spil⁴. Det vil jeg gøre med udgangspunkt i en politik model om den danske højreradikalisme.

En politik model

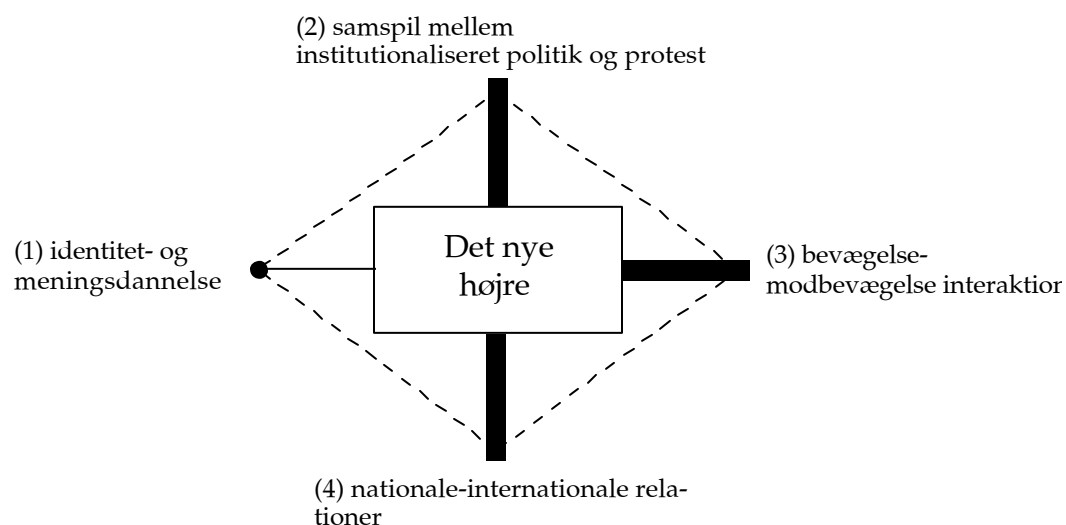
Jeg kalder det en *politik* model af to grunde. Den ene er artiklens (konfliktteoretiske) præmis, at sociale bevægelser er udtryk for strid om samfundsmæssige ressourcer, rettigheder og idealer. Den anden er, at jeg ser bevægelsernes konkrete

formering som et resultat af (strukturerende) institutionaliseret politik og magt og af (forandrende) politisk mobilisering og interaktion.

Mere præcist er min tese, at en forklaring på højreradikalismens særlige udvikling og karakter skal findes i fire forbundne dynamikker som illustreret i figur 1⁵. Figuren viser politik modellen i sin tidsløse (abstrakte) form, men når vi tilføjer historisk tid aktiveres social interaktion, og de fire dynamikker begynder at arbejde og påvirke hinanden. Lad mig uddybe hvordan.

(1) Dannelsen af nye sociale identiteter, dvs. forestillinger om fællesskab og kollektive opfattelser af den øvrige virkelighed, er et centralt element i enhver større politisk mobilisering. Sådanne identiteter er et betydningsfuldt fænomen, fordi det strukturerer sociale aktørers adfærd og er en forudsætning for kollektiv handlen. Selve menings- og identitetsdannelsen er en kompleks proces af symbolsk og kognitiv praksis, der udspiller sig på mange niveauer fra natio-

Figur 1: En politik model om den danske højreradikalisme

nal offentlighed til smågruppedynamik, men det afgørende er, at det er en social konstruktion i en politisk kontekst. Kravtyper, symbolik, myter og os-dem-forestillinger skabes i et samspil mellem konkrete aktørers formulering af idealer og trusselsbilleder og faktorer som alliancemønstre og relationer til modstandere og staten. Dette leder frem til modellens tre næste punkter, der netop berører, hvordan kollektive aktører mobiliseres og formes.

(2) Ved nærmere eftersyn viser sociale bevægelser og kollektive aktioner sig at være dybt integreret i det øvrige politiske liv. Som udtryk for dette er bevægelserne ofte initieret af personer fra eksisterende, men marginaliserede politiske organisationer, partier, oppositionelle grupper og alternative miljøer, der benytter kollektiv aktion til at profilere sig selv og til at mobilisere indflydelse og kritik af politiske konkurrenter, magthaverne og den førte politik. Parlamentariske stridigheder og beslutningstagernes agenda er således ikke blot et udgangspunkt for aktioner i gaderne, men omvendt også noget, der påvirkes af de protesterendes evne til at influere på dagsordenen og udvikle argumentationen omkring forskellige sagskomplekser.

(3) Mobiliseringen af en politisk bevægelse vil altid true andre gruppers idealer, værdier og interesser, hvorfor reaktioner og eventuelt modbevægelser opstår. Herved aktiveres en to-dimensionel proces af konkurrence og udfordring. I konkurrencen søger kombattanterne at vinde diskursive slag i offentligheden og at påvirke beslutningstagerne på spørgsmål, man er fælles om at validere. Som udfordrere reagerer de stridende bevægelser direkte på hinanden med retoriske udfald og demonstrationer. Det kan vise sig fordelagtigt, idet bevægelserne, ganske utilsigtet, hjælper hinanden med at fastholde offentlighedens opmærksomhed

på det emne, man har til fælles, ligesom synlige fjender fungerer som mobiliserende objekter for protest og som den Anden, man definerer sit eget fællesskab i forhold til. Omvendt kan en fjendtlig bevægelse udgøre en undertrykkende, afsporende eller demobiliserende faktor, som hvis opponenteren får magthaverne til at lukke konflikten med en afgørende beslutning.

(4) Det er et faktum – som ignoreres i de fleste sociostrukturelle forklaringer – at mange større protestbølger og politiske nyskabelser i Danmark knytter sig til samtidige ændringer på et internationalt niveau. Det drejer sig dels om internationale politiske og økonomiske forhold og dels om transnationale strømninger og udenlandske begivenheder, der adopteres og omdannes til nye idealer, trusselsbilleder og strategier af nationale politiske aktører. Et eksempel på en konkret proces, der direkte har påvirket tidspunktet og karakteren af mobiliseringer i Danmark, er transnational diffusion af aktionsformer, værdier og idealer. Det er sket gennem mekanismer som indirekte diffusion via medier, rygter og myter, og direkte diffusion via ansigt-til-ansigt kontakt, samarbejde over grænserne og transnationale netværk.

Så vidt politik modellens fire dynamikker. Metodisk støtter modellen sig til empiri på tre overlappende niveauer: (a) historisk-sociologisk, (b) event history og (c) social bevægelse tilgang. Ud fra denne strategi har jeg konstrueret nedenstående historiske præsentation af den danske højreradikalisme. En præsentation, der ikke udtømmer behovet for empiri og analyse af de fænomener, der er på tale. Men den er, som annonceret, mit bud på en alternativ læsning af den foreliggende viden, og som sådan udgør den grundlaget for artiklens afsluttende analyse. Metoden udelukker, som man vil se, ikke empiriske observationer og teoretiske ind-

sigter i forlængelse af de omdiskuterede survey-studier. Den er et supplement til variabelanalysernes "blindhed", hvad angår konkrete aktører, begivenheder og forløb.

Den politiske mobilisering af det nye højre

Hvornår, hvordan og hvorfor opstod det nye højre i Danmark, og hvorfor formede det sig netop som det gjorde? Det vil jeg svare på med afsæt i politik modellens punkter om (2) institutionaliseret politik og politikernes dagsorden, (3) bevægelse-modbevægelse interaktion og (4) internationale forhold. Dvs. at jeg vil redegøre for, hvordan forhold og processer på disse tre områder ændrede betingelserne for (1) menings- og identitetsdannelse i det offentlige rum, og hvordan dette tilsammen betingede det nye højre og denne bevægelses mulighed for at artikulere, kommunikere og udbrede sin særlige, højrenationale og fremmedfjendske forestillinger.

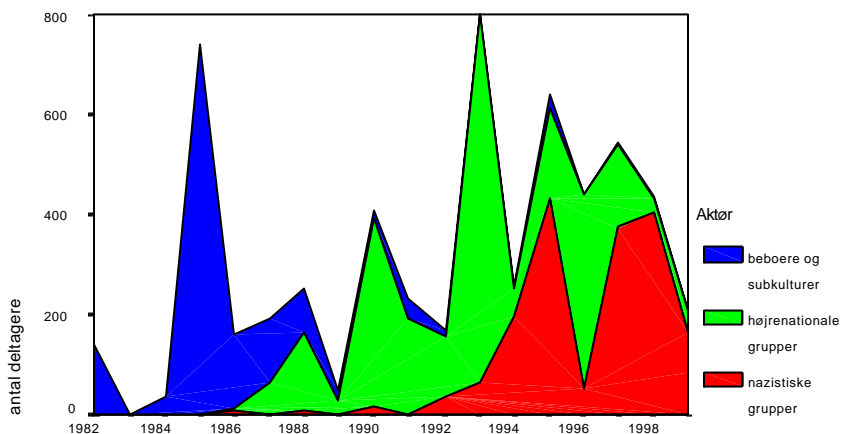
Det første varsel om hvad der skulle komme var Fremskridtspartiets sensationelle entré med jordskredsvalget i 1973. Men det var først i løbet af 1980'erne, at det nye højre for alvor etablerede sig. Forklaringen på det kan på flere måder relateres til internationale forhold. For det første havde den dramatiske øst-vest-afspænding i 1980'ernes sidste halvdel en demobiliserende effekt på de venstreorienterede bevægelser og efterlod hele venstrefløjen i en situation af strategisk og ideologisk desorientering, der blev yderligere uddybet af østblokkens totale sammenbrud (Mikkelsen 1999). Parallelt hermed blev, for det andet, 1980'ernes opsigtsvækkende fremgang for højrenationalister som det tyske Die Republikaner og det franske Front National den *deus* – nogle vil mene *diabulus* – *ex machina*, som spredte optimisme i det spirende højreradikale miljø i Danmark, og som tilførte

de danske højreaktivistisk taktisk og ideologisk inspiration samt udenlandske allierede (Karpantschof 1999, in press). Med en venstrefløj på retræte og med nye og ligeledes internationalt forårsagede stridspunkter som nationen kontra europæisk integration og debatten om immigration, var tiden alt i alt moden for det nye højre.

At det politiske konfliktbillede virkeligt ændrede sig dramatisk viser sig fx ved, at flygtninge- og indvandrerspørgsmålet i løbet af 1980'erne voksede fra at have været et helt marginalt indslag i protestmonstret til i 1990'ernes første halvdel at blive det dominerende emne for kollektive aktioner (Svensson & Tøgeby 1991:109; Mikkelsen 2002:55). Dette kan bl.a. tilskrives rækken af nye højregrupper og en følgende modbevægelse, hvilket jeg har belyst med en event history registrering af ca. 700 højreradikale og antiracistiske protester⁶. En konklusion er, at der *ikke* er forekommet nogen massemobilisering til gadeaktioner fra højre. Mens der er registreret omtrent 100.000 "mandedeltagelser" til antiracistiske aktioner 1987-1998, så udgør den registrerede mobilisering fra højre kun omkring 6.000 deltagelser 1982-1999. Et mønster der bekræftes af interviewundersøgelser (fx Gaasholt & Tøgeby 1995:61).

En generel årsag til dette er en ringe dansk tradition for højreorienteret gadeaktivitet i efterkrigstiden (Borre 1986: 271). Aktivisterne i det nye danske højre kunne derfor ikke tage afsæt i nogen større protestkultur eller støtte sig til allierede af betydning, da de fra 1987 iværksatte kampagner af protestmøder og forsamlinger. De udenomsparlamentariske højregrupper herunder nazisterne tabte endvidere en "kampen om gaden" (1987-1997), hvis intensitet illustreres af, at 25% af 353 registrerede højreaktioner involverede direkte konfrontation med antiracistisk (Karpantschof 2000:170). Det be-

Figur 2: Højreradikal protestmobilisering i Danmark 1982-1999

Note: Figuren viser deltagerensum i gadeaktioner pr. år. For overskuelighedens skyld er aktørtyperne "sympatisører" og "uidentificerede", der udgør i alt 8% af periodens totale mobilisering, udeladt. Kilde: Karpantschof (2000).

tød, at højreradikale bestræbelser på at tiltrække sympatisører gennem kollektive aktioner, som fx offentligt tilgængelige marcher og Hvid-Magt koncerter, ofte blot gav deltagerne en demobiliserende oplevelse af nederlag og ydmygende flugt (Karpantschof 1999).

Den temporære udvikling af det udenomsparlamentariske højre er vist i figur 2. Vi ser for det første, at højreradikale protester har været et permanent indslag i græsrodkulturen i de sidste ca. 15 år. Uanset dens ringe omfang, så kan denne mobilisering betragtes som del af en social bevægelse fra højre pga. (a) mobiliseringens kontinuitet, (b) en vedvarende interaktion med sociale modstandere, samt (c) en tilknytning til en fælles højreradikal samfundsopfattelse og til populistiske bestræbelser på at forandre, eller hindre forandring af, det danske samfund. For det andet ser vi, at det for alvor tog fart i 1985, da racistiske mil-

jøer, lokale beboere og uidentificerede gerningsmænd skabte opsigt med en række overfald og mindre uroligheder vendt mod især flygtninge, men også indvandrere (Karpantschof 2000).

Denne uro var overraskende i den forstand, at Danmark på det tidspunkt var særdeles homogent i etnisk forstand⁷. Men da få tusinde flygtninge i 1980'erne ankom til Danmark som følge af konflikter i Mellemøsten og på Sri Lanka, kom disse ikke desto mindre til at virke som benzin på en glødende politisk debat i forbindelse med en ny udlændingelov. Forestillingen om "bekvemmelighedsflygtninge" blev introduceret, og ikke mindst den konservative justitsminister, Erik Ninn-Hansen forsøgte at holde flygtninge ude, da Danmarks eksistens som nation angiveligt var truet (Gaasholt & Togeby 1995). En tilsvarende negativ bias karakteriserede mediernes omtale af "de fremmede" (Hussain et al. 1997; Madsen 2000).

Skønt der langt fra var tale om en fremmedfjendsk drejning af det danske samfund som helhed, så udgjorde den politiske dagsorden og det negative fokus på indvandrerspørgsmålet en gunstig situation for højreradikale grupper og individer, som længe havde været udspillet i det politiske liv (Andersen 1988; Rasmussen, forberedes).

Således benyttede Mogens Glistrup og Pia Kjærsgaard, hvis Fremskridtsparti havde nået et lavpunkt med 3,6% i 1984-valget, muligheden til at promovere sig med indvandrerfjendtlige krav og anti-muslimsk retorik. På samme vis sosatte den kristne fundamentalist, pastor Søren Krarup, i 1986 Komitéen mod Flygtningeloven, der blev den første i en serie af nye højrenationale protestgrupper. Året efter deltog Krarups komité i oprettelsen af Den Danske Forening; og i de følgende år stiftede medlemmer eller udbrydergrupper fra eksisterende organisationer som Fremskridtspartiet, Den Danske Forening og DNSB en række nye organisationer som Velfærdspartiet, Partiet De Nationale, Nationalpartiet Danmark og Stop Indvandringen (Karpantschof 1999, 2002a).

Med op til 3.000 medlemmer blev Den Danske Forening den eneste gruppe af betydning. Delvist som følge af antiracistiske modaktioner opnåede foreningen massiv medieomtale, da den gennemførte serier af protestmøder 1988-1996 (jf. figur 2)⁸. Som konsekvens af højregruppernes omtalte nederlag i "kampen om gaden" blev foreningen og de øvrige smågrupper imidlertid begrænset mht. at satse på udadvendte aktioner som middel til at mobilisere og bringe sympatisører sammen i forpligtigende, politiske fællesskaber. Istedet gennemførte højrefløjens aktivister striber af foredrag, "dagligstuemøder" og kurser, hvorunder nye "celler" og sociale netværk blev etableret. Hermed skabtes et rum –

et "kognitivt territorium" – for kommunikation, udveksling af synspunkter og afprøvning af argumenter og propaganda. Dette rum blev, for det første, det intellektuelle miljø, hvor det nye højres verdensbillede kunne tage form og, for det andet, mobiliseredes her de ressourcer i form af trænede talsmænd, egne forlag, internet-hjemmesider og organiserede læserbrevskampanjer, der gjorde dette verdensbillede tilgængeligt for potentielle tilhængere og offentligheden (Karpantschof 1999, 2002a).

Trods en konspirativ struktur og en militant retorik om "national modstandskamp" opgav Den Danske Forening i 1997 helt de offentlige protestmøder til fordel for en strategi med påvirkning af medierne og støtte til Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti. Således blev flere af Den Danske Forenings prominente personer som Søren Espersen, Søren Krarup og Jesper Langballe ligeså fremtrædende figurer i Dansk Folkeparti. Under valgkampen 2001 plæderede en anden af foreningens ledende medlemmer, Peter Neerup Buhl, som spidskandidat for Fremskridtspartiet, for "koncentrationslejr" og "etnisk rensning" i kampen for Glistrups "muhamedanerfrit Danmark" (Karpantschof 2002a). Dette illustrerer ikke blot de mange forbindelser mellem det udenomsparlamentariske højre og de to populist partier. Det viser også, at nye opfattelser, bl.a. af muslimer og ikke-vestlige immigranter som uforsonlige fjender af et oprindeligt dansk folk, i løbet af 1990'erne ikke længere var begrænset til små højreradikale protestgrupper. I sin beretning om Den Danske Forenings første ti år (1987-1997) kunne daværende formand, Ole Hasselbalch, derfor konstatere at foreningen havde "fået taget brodet ud af munden" (Karpantschof 1999:132).

Højrepopulismen og kampen om symboler

1990'ernes sidste halvdel og frem for alt valget i 2001 markerer den danske højrepopulismes gennembrud i form af en anerkendelse og indflydelse, som det marginaliserede Fremskridtsparti aldrig var blevet tildelt. De holdninger og verdensbilleder, som var blevet formuleret i det relativt isolerede netværk omkring Den Danske Forening, blev i disse år adopteret og tilpasset yderligere af især Dansk Folkeparti og derfra udbredt i det offentlige, politiske rum. Tilpasningen til en parlamentarisk strategi betød, at den militante modstandsretorik blev nedtonet, men derudover overtog Dansk Folkeparti ikke bare fremtrædende figurer, men også det centrale tankegodt fra Den Danske Forening. Argumenter og retoriske fraser, der var udviklet i Den Danske Forening, overførtes nu til det populistiske parti, hvor bl.a. Pia Kjærsgaard næsten ordret gentog formuleringer fra foreningens propaganda (Karpantschof 2002a: 55). I dette afsnit vil jeg redegøre for, hvordan den samfundsomfattende udbredelse af de hidtil begrænsede højrenationale forestillinger fandt sted.

Dansk Folkeparti etableredes i 1995 som en udbryderfraktion af Fremskridtspartiet, der i årevis var blevet hærget af kaos og intern strid, ofte med partistiften, Mogens Glistrup, i centrum. Skønt Glistrup ekskluderedes i 1990, forlod senere også Pia Kjærsgaard partiet for at stifte Dansk Folkeparti, der til forskel fra Fremskridtspartiet blev kendetegnet af effektiv topstyring, stram partidisciplin og professionelt udførte kampagner. I disse kampagner promoverede Dansk Folkeparti de selvsamme klichéer, der var blevet formuleret i Den Danske Forening, om det jævne folk kontra eliten af velbærgede eksperter, intellektuelle og socialister og om danskheden og nationen, der skal forsvares mod den truende globalise-

ring i form af det multikulturelle samfund og europæisk integration (Karpantschof 2002a).

De højrepopulistiske budskaber mødte ringe konkurrence fra en venstrefløj, der havde mistet pusten som udfordrende samfundsopposition. Fra SF og til venstre herskede forvirring vedrørende den nye verdensorden, ikke mindst på EU-spørgsmålet, ligesom tidligere klasseforståelser mistede kraft i takt med den traditionelle arbejderkulturs svækkelse (Goul Andersen & Bjørklund 1990; Svensson & Togeby 1991). Til forskel fra den desorienterede venstreopposition kunne Dansk Folkeparti tilbyde et klart verdensbillede inklusiv en identitet som "danskere", ligesom partiet viste en veludviklet evne til at forfølge spørgsmål, der optog særlige grupper af bekymrede og påvirkelige vælgere. For at appellere til segmenter foruroliget af velfærdsreduktion og privatisering forlod Dansk Folkeparti således Fremskridtspartiets oprindelige superliberalisme til fordel for en velfærdschauvinisme, hvor man krævede offentligt finansierede sociale goder blot forbeholdt "ægte" danskere (Andersen 1999; Goul Andersen & Bjørklund 2000).

Med sådanne argumenter udfordrede og erobrede Dansk Folkeparti vælgere fra det Socialdemokrati, som i dets seneste regeringsperiode (1993-2001) netop havde problemer med at håndtere og absorbere konflikter relateret til EU og immigration (Andersen 1999, 2000; Goul Andersen & Bjørklund 2000). Mens Socialdemokratiets EU-venlige ledere ikke kunne imødekomme deres EU-skeptiske vælgere, så blev der gjort forsøg på at tilfredsstille de mange vælgere, der var bekymrede for indvandringen⁹. Men parallelt hermed tog den socialdemokratiske top afstand fra Dansk Folkeparti og dets angivelige ikke-stuerene fremmedhad. På den måde søgte Socialdemokratiet (uden

held) at holde balancen i den polariserede fremmeddebat, der prægede 1990'ernes udgang.

I hele denne politiske kontekst udviklede to antagonistiske diskurser sig. Én, der lagde vægt på indvandrer-kulturer, ikke mindst den muslimske, som uforenelige og fjendtlige over for danske traditioner og normer; og en anden som betonedede det berigende ved det multikulturelle samfund. Hvor den første præsenterer integrationsproblemer som forårsaget af "dem", dvs. de fremmede, placerer den anden problemet hos "os", dvs. racistiske danskere samt politikere og myndigheders fejlslagte håndtering. I deres ekstremer har de to positioner bidraget til en rigid os-dem-agenda og til konstruktionen af stereotype forestillinger om indvandrer-kulturer såvel som af danskhed (Schierup 1993; Madsen 2000; Rogilds 1995, 2001; Mikkelsen 2001).

Det interessante er imidlertid, hvorfor og hvordan sådanne forestillinger og en sådan agenda er opstået. På den ene side har samfundsforskerne peget på strukturelle faktorer som "moderniseringstaberes" usikkerhed og bekymring modsat "vinderes" interesse og gevinster ved det multikulturelle (Svensson & Tøgeby 1991; Gaasholt & Tøgeby 1995; Andersen 1999), eller på konkurrence og resourcekamp mellem danskere og fremmede (Nannestad 1999). På den anden side, og som det netop er denne artikels pointe, har man peget på sociale aktører og politiske stridigheder, dvs. medier, parlamentarisk debat og propaganda fra opinionsledere og politiske entreprenører fra såvel højre som venstre (Schierup 1993; Gaasholt & Tøgeby 1995; Hussain et al. 1997; Larsen 1998; Hussain 2000; Madsen 2000).

Trods deres marginaliseringstese om sammenhængen mellem lavtuddannede moderniseringstabere og støtte til højrepopulisme, peger Gaasholt og Tøgeby og-

så på betydningen af den måde, politikere og opponionsdannere definerer og formulerer spørgsmålet på. Surveyanalyser viser nemlig, hvordan holdninger til flygtninge og indvandrere fluktuerer afhængigt af politiske og mediemæssige dagsordener (jf. også Larsen 1998), således at politikerne i et vist omfang, snare end at re-præsentere folkelig bekymring, "hører ekkoet af de negative budskaber, de selv har sendt ud" (Gaasholt & Tøgeby 1995:164). I den forbindelse er det interessant, at netop politikere fra Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti gennem årene er blevet citeret i medierne om indvandrerspørgsmålet langt oftere end de fleste andre, bortset fra regeringspartier (Madsen 2000). Efter den ansvarlige minister havde Pia Kjaersgaard i sidste halvdel af 2001 således mest offentlig taletid om indvandring, og som aktivist i Den Danske Forening var Søren Krarup Danmarks mest publicerede kronikskribent (Karpantschof 2002a:29).

Skønt en antiracistisk bevægelse havde formålet at undertrykke udviklingen af en nynazistisk og aktivistisk højrebewægelse på gadeplan, så betød venstrefløjens strategiske desorientering, at de venstreorienterede manglende den visionære power, der var nødvendig for at matche højrepopulismen med en passende mod-diskurs. I 1990'ernes sidste halvdel blev venstrefløjen tværtimod forfulgt af en række antisocialistiske intellektuelle med angreb på, hvad man præsenterede som et pladderhumanistisk og venstreorienteret establishment, der med dets korrekthed, kriminologiske slaphed og ukritiske støtte til det multikulturelle forholdt sig ignorant over for almindelige danskeres behov og bekymring. På den måde byggedes nye broer mellem politiske kredse, da den etniske os-dem-agenda integreredes i den eksisterende højre-venstre-kamp om idealer og værdier. Dele af det intellektuelle højre støt-

ter således forestillingen om et fjendtligt sammenstød mellem "deres" muslimske kultur og "vores" vestlige civilisation af modernisme, demokrati og kristendom (Karpantschof 2002a; Liljegren 2003; Lund 2003).

Konklusion

For at repetere, så er mit formål at forklare fænomenet "det nye højre" i Danmark; dvs. hvordan og hvorfor det netop blev den type højreradikale organisationer, partier, identiteter, samfundsforståelser, krav og aktioner, som det blev tilfældet, og hvorfor det netop skete på de tidspunkter, det skete. Til at løse den opgave har jeg redegjort for, hvordan det nye højre er skabt af processer, der involverer og gennemtrænger forskellige felter som internationale udviklinger, dansk partipolitik, opinionsdannelse og græsrodsaktivitet, og at en forklaring derfor også må tage alt dette i betragtning.

Den foreslåede politik model betoner som noget centralt: (1) *meningsdannelse og identitetsprocesser*. I artiklen har vi set, at nye forestillinger og identiteter om "os" og "dem" nok er opstået på baggrund af social forandring på et strukturelt niveau, men at den konkrete meningsdannelse er sket i en proces, der kan kaldes kampen om symboler og den politiske konstruktion af omstridte emner. Mange af de senere udbredte forestillinger om danskhed, forræderiske humanister og islam som ondskabens ideologi kan spores til 1980'ernes netværk af højreradikale protestgrupper, hvor udveksling af information, kollektive læreprocesser og konfrontation med modstandere udviklede aktivisters fællesskabsfølelse, retorik og argumentation. I 1990'erne motiverede dette andre til fornyede symbolske angreb på venstreorienterede værdier og idealer, og nye broer skabtes mellem antisocialistiske og højrenationale kredse. Centralt er endvidere samspil-

let mellem medier og politiske aktivister. Mediekriterier om sensation, konflikt og problemer har her begunstiget højreradikale politikere, der er blevet citeret ude af proportion med deres partistørrelse; men medierne repræsenterer også et offentligt, kognitivt rum, hvor den højreradikale retorik er blevet afprøvet, forhandlet og tilpasset efter hvilken resonans, det affødte.

Højreradikale opfattelser og identiteter er således genereret af konkrete aktører og formet af disses ressourcer, sociale relationer, strategier, medieadgang og interaktion med offentligheden og opponenter. Dermed henholder jeg mig til den gode marxistiske lærdom, at menneskene selv skaber deres egen historie. Men, for nu at blive ved Marx, så agerer menneskene ikke efter forgodtbefindende, ikke under frie, selvvalgte forhold, hvilket leder frem til de tre sidste analysepunkter. Dannelsen af de højreradikale aktører og identiteter er nemlig på afgørende vis sket i forbindelse med:

(2) *Samspil mellem institutionaliseret politik og protest*. Flere omgange med parlamentarisk debat om udlændingeloven i 1980'erne blev ikke blot fulgt af fremmedfjendsk uro, men også af et fokusskifte i Fremskridtspartiet, hvor udlændingetemaet siden har stået højt på dagsordenen. Dette illustrerer, hvordan oppositionelle partier og protestgrupper udnytter og tiltrækkes af kontroversielle politiske emner – som EU og immigration – for så vidt (a) emnet nyder stor offentlig opmærksomhed, og (b) partisystemet præges af konsensus blandt mainstreampartierne, uden at disse formår at afslutte eller beherske den offentlige kontrovers om emnet. Netop sådan en situation motiverede dannelsen af bl.a. Den Danske Forening for at angribe establishmentet og påvirke politikerne, indtil 1990'erne hvor dette angiveligt var lykkedes i en sådan grad, at mange aktivister gik ind i

Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti for at fortsætte den nationale kamp derfra.

(3) *Bevægelse-modbevægelse interaktion.* Fremskridtspartiet opstod som del af reaktionen på ungdomsoprør og lighedspolitik. Det samme gælder 1980'ernes protestgrupper fra højre, der udover multikulturaliseringen også konkurrerede med liberale og venstreorienterede angående værdier om familien, seksualitet, retspolitik mm. Fra 1987 udfordredes højregrupperne af en antiracistisk bevægelse, der ramte dem som et tve-ægget sværd. På den ene side opnåede man opmærksomhed og indre sammenhold, på den anden side radikaliseredes aktionerne med deltagelse af unge militante og nynazister. Den følgende "kamp om gaden" resulterede overvejende i en sejrsvindst, antiracistisk bevægelse, der indtil videre har hæmmet skabelsen af en højreradikal aktionskultur. Venstrefløjens generelle demobilisering og visionære desorientering betød imidlertid ledig plads og let spil i det offentlige rum for 1990'ernes højreradikale diskurser og samfundskritik.

(4) *Samspil mellem nationale og internationale forhold.* Højreradikale mobiliseringer i Danmark har gennem hele det 20. århundrede skiftevis været begunstiget og hæmmet af udenlandske begivenheder og internationale magtforhold. Hvad den seneste "højrebølge" angår, kan man pege på en ny-nationalistisk tendens i kølvandet på øst-vest-konfliktens ophør sammen med politiske udfordringer som følge af internationale flygtningestrømme og europæisk integration. Endvidere blev 1980'ernes fremgang for udenlandske højrebevægelser en motiverende og inspirerende faktor for danske højregrupper. Noget tilsvarende gælder "11. september", og hvad der fulgte af forestillinger om en krig mellem "vores" vestlige civilisation og "deres"

muslimske fundamentalisme. Dette blev ikke bare en symbolsk begivenhed, der blev udnyttet af Dansk Folkeparti i valgkampen 2001, men også noget, der understreger, at højreradikalismen er fuldt ud fähig til at fortolke og agere i det nye internationale konfliktsamfund.

Med disse konkluderende bemærkninger håber jeg at have begrundet politik modellen og punkterne (1)-(4) som forklarende forhold. Det skulle også fremgå, at det drejer sig om en "kaotisk" (indeterministisk) kausalitetsopfattelse, hvor processer og mekanismer ikke har entydige udfald. Bevægelse-modbevægelsesdynamikken er afgørende, men dens konkrete udfald uforudsigelig, etc. Min forklaring går ud på at vise både, *at* og *hvor*dan en række sociale processer og konkrete begivenheder har gjort sig gældende med det formål at bidrage til en mere konkret og detaljeret forståelse af den danske højreradikalisme i al dens variation. Når det er sagt, skal det indrømmes, at det foreliggende empiriske og analytiske grundlag bestemt ikke er udtømmende, og at mere detaljerede studier er nødvendige for at afdække og forfølge den virkelige udfoldelse af de processer og forhold, jeg her har peget på som værende centrale.

Noter

Flemming Mikkelsen og Dansk Sociologis peerreviewer skal have tak for kritik og råd i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel.

1. Mens venstrefløjens relative andel af arbejderstemmer til Folketingsvalgene siden 1973 er faldet systematisk, så er samme andel for Fremskridtspartiets vedkommende vokset lige så systematisk (Goul-Andersen & Bjørklund 2000).

2. I forlængelse heraf afviser min analyse de tolkninger, der ser politisk identitet, værdier og adfærd som en slags aktivering af (strukturelle) personlige træk og individuelle egenskaber (jf. Tilly 1998).

3. Den narrative forklaring er ikke en ren kronologisk opremsning af hændelser i annalistisk forstand, men en redegørelse for, hvordan konkrete begivenheder logisk placerer sig i en større, meningsfuld sammenhæng af begivenheder, der succesivt determinerer hinanden langs en historisk tidslinie (Mahajan 1992:74-93).

4. En proces er fx kollektiv identitetsdannelse. Et eksempel på en dertil knyttet mekanisme er hvordan ydre angreb skaber internt sammenhold. Se mere i McAdam et al. 2001.

5. Med lidt andet formål har Gaasholt og Tøgeby 1995, Larsen 1998, Hussain 2000 og Madsen 2000 rettet opmærksomheden mod modellens pkt. (1). Rasmussen 1997, 2002 og Mikkelsen 1999, 2002 har i studier af andre konflikter udviklet teorien vedr. pkt. (2) og (4), mens relevansen af pkt. (3) er faldet i øjnene i undertegnede studier af højreradikalisme og antiracisme. Det er min tese, at alle fire punkter er centrale for forklaring på social og politisk konflikt i hele det danske demokratis ca. 150-årige historie. Fx er de danske BZ'ere blevet forklaret med en tilsvarende politik tilgang kombineret med event history-metoden, hvor det argumenteres "that local as well as national and international political opportunities, including relationships to opponents and allies, play a major role in determining the social and political identity of the BZ-movement" (Mikkelsen & Karpantschof 2001:609).

6. Om databasen, se Karpantschof 1999, 2000.

7. Stadig i 2000 udgjorde indvandrere fra "tredje lande" inklusiv efterkommere bare 5,2% af befolkningen (Mikkelsen 2001:40-41).

8. En anden gruppe, der helt ude af proportion med deres antal opnåede offentligheds opmærksomhed, var nazisterne i DNSB. Opmuntret af den fremvoksende højrebælgelse i Danmark, og påvirket af det internationale nazinetværk NSDAP-AO samt vitaliseringen af den tyske nazistbevægelse i 1990'ernes begyndelse, gik de danske nazister for første gang siden 2. Verdenskrig på gaden med skrårem og hagekors (jf figur 2). Her mødte de sympatisører blandt et nyt skinheadmiljø og blandt unge tilhængere af Den Danske Forening, der var blevet radikaliseret af den antiracistiske chikane (Karpantschof 1999).

9. Først på kommunalt niveau med nogle indvandrerkritiske borgmestre (Schierup 1993), og fra 1997 på regeringsplan med to på hinanden følgende indenrigsministre, Thorkild Simonsen og Karen Jespersen, som repræsentanter for en ny strammer-kurs i indvandrerspørgsmålet (Andersen 1999).

Litteratur

- Andersen, Johannes 1988: *Stemmer fra Højre. Om Søren Krarup, nynazisterne og alle de andre*. Herning.
- Andersen, Johannes 1991: *The New Right In Denmark – from Ideological Protest to Moderate Politics*. Paper. Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning. Ålborg Universitet.
- Andersen, Johannes 1999: *Højrefløjen og kritikken af de fremmede i Danmark*. Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning. Ålborg Universitet. 1999:10.
- Andersen, Johannes 2000: *Dansk Folkeparti, demokratiet og de fremmede*. Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning. Ålborg Universitet. 2000:6.
- Borre, Ole 1986: "Protest og ideologi", i Flemming Mikkelsen (red.): *Protest og oprør*. Århus: Modtryk.
- Borre, Ole 2002: "Partivalg, politiske værdier og livsverdenens værdier", i Peter Gundelach (red.): *Danskernes værdier 1981-1999*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Eyerman, Ron & Andrew Jamison 1991: *Social Movements: A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Goul Andersen, Jørgen & Tore Bjørklund 1990: "Structural Changes and New Cleavages: the Progress Parties in Denmark and Norway". *Acta Sociologica*, Vol 33(3).
- Goul Andersen, Jørgen og Tore Bjørklund 2000: "Radical Right-Wing Populism in Scandinavia: From Tax Revolt to Neo-Liberalism and Xenophobia", i

- P. Hainsworth (red.): *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter.
- Goul Andersen, Jørgen, Johannes Andersen, Ole Borre & Hans Jørgen Nielsen 1999: *Vælgere med omtanke - en analyse af folketingsvalget 1998*. Århus: Systime.
- Goul Andersen, Jørgen, Lars Torpe & Johannes Andersen 2000: *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København.
- Green-Pedersen, Christoffer 2001: "Minority Governments and Party Politics: The Political and Institutional Background to the "Danish Miracle"". *Journal of Public Policy*, Vol. 21, part 1.
- Gundelach, Peter 2001: "National identitet i en globaliseringstid". *Dansk Sociologi*, Nr. 1.
- Gundelach, Peter 2002: "Værdiopløsning eller værdiforandring?", i Peter Gundelach (red.): *Danskernes værdier 1981-1999*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gaasholt, Oeystein & Lise Tøgeby 1995: *I syv sind. Danskernes holdninger til flygtninge og indvandrere*. Århus: Politica.
- Hussain, Mustafa 2000: "Islam, Media and Minorities in Denmark". *Current Sociology*, Vol. 48(4).
- Hussain, Mustafa, Ferruh Yilmaz & Tim O'Connor 1997: *Medierne, minoriteterne og majoriteten - en undersøgelse af nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. København: Nævnet for Etnisk Ligestilling/Indenrigsministeriet.
- Karapın, Roger 1998: "Radical Right and Neo-Fascist Political Parties in Western Europe". *Comparative Politics*, January.
- Karpantschof, René 1999: *Nynazismen og dens modstandere i Danmark*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Karpantschof, René 2000: "Nynazisme, anti-racisme og unge i bevægelse", i Gritt Bykild (red.): *Når unge udfordrer demokratiet*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Karpantschof, René 2002a: *Populism and Right Wing Extremism in Denmark 1980-2001*. Report for CASA (Copenhagen) and the project "Socio-Economic Change, Individual Reactions and the Appeal of Extreme Right" (SIRIN) that is managed by FORBA (Vienna) and funded by the European Commission. Published as *Sociologisk Rapportserie*, No 4/2002. Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Karpantschof, René 2002b: *Socio-Economic Change and Right Wing Extremism in Denmark. Approaches, Explanations and Disputes within Danish Social Science*. Literature review for CASA (Copenhagen) and the project "Socio-Economic Change, Individual Reactions and the Appeal of Extreme Right" (SIRIN) that is managed by FORBA (Vienna) and funded by the European Commission.
- Karpantschof, René (in press): "New Right and Antiracist Struggle in Post Cold-War Denmark - Globalization, Identity-making and contemporary Youth Protests", i Valeska Henze, Valeska Maier-Wörtz og Henri Vogt (red.): *Youth around the Baltic Sea: Sharing Differences - Discovering Common Grounds?* Örebro: University of Örebro Press.
- Larsen, John Aggergaard 1998: "Holdninger til de fremmede - forestillingen om bosniske krigsflygtninge i den danske offentlighed". *Dansk Sociologi*, 1998, nr. 1.
- Liljegren, Jens 2003: "Kampagnen mod venstrefløjen", i Claus Bryld & Søren Hein Rasmussen (red.): *Demokrati mellem fortid og nutid*. København: Ti-derne Skifter.

- Lund, Henrik Stampe 2003: "Udfordringen fra de højreintellektuelle – demokrati og populisme efter Murens fald", i Claus Bryld & Søren Hein Rasmussen (red.): *Demokrati mellem fortid og nutid*. København: Tiderne Skifter.
- Madsen, Jacob Gaarde 2000: *Mediernes konstruktion af flygtninge og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.
- Mahajan, Gurpreet 1992: *Explanation and Understanding in the Human Sciences*. Oxford: Oxford University Press.
- McAdam, Doug, Sidney Tarrow & Charles Tilly 2001: *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, Alberto 1996: *Challenging Codes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, Flemming 1999: "Contention and Social Movements in an International and Transnational Perspective. Denmark 1914-1995". *Journal of Historical Sociology*, Vol. 12, No 2.
- Mikkelsen, Flemming 2001: *Integrationens paradoks*. København: Catinét.
- Mikkelsen, Flemming 2002: "Kollektive aktioner og politiske bevægelser i Danmark efter Anden Verdenskrig" i Flemming Mikkelsen (red.): *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Mikkelsen, Flemming & René Karpantchof 2001: "Youth as a Political Movement: Development of the Squatters' and Autonomous Movement in Copenhagen, 1981-95". *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 25.3.
- Nannestad, Peter 1999: *Solidaritetens pris*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Rasmussen, Søren Hein 1997: *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Rasmussen, Søren Hein 2002: "Græsroder, partier og demokrati", i Flemming Mikkelsen (red.): *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Rasmussen, Søren Hein (forberedes): *Protest med gennemslag. Om organisationen af fremmedmodstand og unionsmodstand i Danmark* (arbejdstitel). Manuskript. Historisk Institut, Århus Universitet.
- Røgilds, Flemming 1995: *Stemmer i et grænseland – en bro mellem unge indvandrere og danskere?* København: Politisk Revy.
- Røgilds, Flemming 2001: "Om etniske minoritetsunge, nyracisme og andre former for racisme". *Social Kritik*, nr. 4.
- Schierup, Carl Ulrik 1993: *På kulturens slagmark. Mindretal og størretal taler om Danmark*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Svensson, Palle & Lise Tøgeby 1991: *Højrebølge?* Århus: Politica.
- Tarrow, Sidney 1998: *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles 1998: "Political Identities", i Michael P. Hanagan, Leslie Page Moch & Wayne te Brake (red.): *Challenging Authority. The Historical Study of Contentious Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.